

Michael H. Clemmesen

Seniorforsker, brigadegeneral (pens.), cand.phil.

Med korrektur af 21.3.2011

Om baltiske syn på den svenske Rigsdags solidaritetserklæring

Indledende bemærkninger

Kontakten til de baltre, der havde afgørende indflydelse på landenes sikkerheds- og forsvarspolitik, blev indledt allerede i 1991. Få dage efter genoprettelsen af landenes selvstændighed i eftersommeren mødte jeg de personer, der på det tidspunkt var de politisk ansvarlige for opbygningen af landenes væbnede styrker: Raivo Vare fra Estland, Tālav Jundzis fra Letland og Audrius Butkevičius fra Litauen. Kontakterne til en stadig bredere personkreds blev udbygget i det næste par år gennem besøg i landene og fra sommeren 1994 til sensommeren 1997 var jeg dansk Forsvarsattaché i alle tre lande. Jeg fortsatte indtil sommeren 1998 som Forsvarsattaché i Riga, men dette år – 1997-98 - blev reelt anvendt til at definere et Forsvarsakademiprojekt for de tre lande og skaffe den internationale støtte til dette i samarbejde med balterne og under sympatisk og engageret politisk ledelse af Björn von Sydow. Fra sommeren 1998 til pensioneringen ved udgangen af 2004 arbejdede jeg i tæt med Sydow og de tre landes politiske og militære ledere i opbygningen og udviklingen af Baltic Defence College, så det bedst muligt kunne støtte landenes ambitioner om det medlemskab af NATO, de så som forudsætningen for fortsat uafhængighed.

Det solidaritetskrævende grænseland

Jeg kom i de mange år i Baltikum til at fungere som en kombination af ekstern og intern observatør og aktør i de altid friktions- og konfliktfyldte relationer mellem de tre lande og mellem det enkelte lands

politiske og militære nøglepersoner. Det var i en periode, hvor de politisk-militære roller og politisk-økonomisk etik – for at sige det pænt og diplomatisk – var under definition og udvikling.

Da jeg forlod balterne efter 10½ års arbejde for dem var det med det veludviklede kendskab til elitens holdninger, logik og svagheder, der havde været en forudsætning for effektivitet, indledningsvis i anvendelsen af danske støttemidler og senere i at manøvrere BALTDEFCOL-skibet mod havnen gennem den storm- og tidevandsramte skærgård, som prægede baltisk politik i skyggen af Rusland. Siden 2005 har jeg kun fulgt udviklingen i de tre lande på afstand, bl.a. på grund af en underbygget erkendelse af, at min mere end ti års aktive intervention i deres nationale og internationale forhold ikke kun var velkommen.

I præsentationen herefter af baltiske synspunkter vil jeg for at fremme klarhed og for at kunne skrive relativt kort være langt mindre diplomatisk end de ville være i mit sted. De må i modsætning til mig altid smålyve for at virke moderate i øjnene på de altid naive og godtroende vesteuropæere. Jeg vil allerede nu sige, at jeg under de kontakter til mine venner i Baltikum om solidaritetserklæringen, som jeg tog, efter at jeg accepterede opgaven fra Kung. Krigsvetenskapsakademien, ikke fandt et større kendskab til erklæringen. Hvad der i Sverige må opfattes som et meget væsentligt brud med landets sikkerheds- og forsvarspolitiske tradition, ses i Baltikum ikke som noget, der reelt øger deres sikkerhed. Det vil kræve en målrettet kraftanstrengelse at ændre deres syn på Sverige og resten af Vesteuropa.

Det er nødvendigt at understrege, at denne artikel på ingen måde repræsenterer Danmarks opfattelse af sagerne. Det må dog samtidig siges, at det i min forståelse af den baltiske elites forsvarspolitiske holdninger har været en fordel, at jeg er dansker, fordi opfattelsen af de nationale væbnede styrkers rolle og muligheder i Baltikum i meget høj grad svarer til, hvad der var gældende i Danmark fra 1923 til 1989: Man ser et nationalt forsvar som håbløst, men var uenige om, hvorvidt man som en markering af nationens eksistensvilje i modsætning til i 1940 skulle kæmpe så langt og hårdt som muligt, eller om man skulle vælge den billigst mulige løsning og blot satse på, at fjenden ville opføre sig civiliseret eller at udlandet ville komme rettidigt til hjælp.

Den eneste væsentlige forskel mellem de militærpolitiske holdninger i Danmark (og de andre nordiske lande) og Baltikum er, at balternes erfaring med det gennemmilitariserede sovjetiske samfund gjorde, at næsten alle, uanset holdningen til forsvaret i øvrigt, var modstander af den nordiske totalforsvarsmodel, hvor også elitens egne drenge skulle bidrage med en specielt krævende og længere værnepligtstjeneste. Forsvarets behov skulle efter den forsvarsvenlige del af elitens opfattelse løses af frivillige nationalistiske militser, kontraktsoldater og om nødvendigt af dem, som ikke havde mulighed for at uddrage sig tjeneste igennem en højere uddannelse. Af alle andre end dem selv. Disse baltere kunne støtte sig på principielt værnepligtshadende angelsaksiske rådgivere, hvis snævre ahistoriske professionalisme gjorde, at de overså, at de tidligere i deres historie havde været i situationer, der nødvendiggjorde udnyttelsen af tvungen udskrivning af borgere. Kun enkelte baltere, alle estere, under ledelse af den nuværende forsvarschef Ants Laaneots, har - som den kompromisløse tidligere ledende stabsofficer, nu skribent Leo Kunnas - ud fra en beundring af den finlandske model forsøgt at overbevise landets befolkning om nødvendigheden af en bred og solidarisk deltagelse i landets forsvar.

Balternes opfattelse af de seneste 22 års historie og af den aktuelle situation

Fra den lettiske del af den baltiske kæde 23. august 1989

Det er balternes opfattelse, at det var deres egne handlinger fra slutningen af 1980'erne, der sikrede deres lands uafhængighed. De udnyttede det sammenbrud i den russiske evne og vilje til at opretholde imperiet, som fulgte af det økonomiske sammenbrud, der blev stadig klarere, og den politiske liberalisering, som Mikhail Gorbatsjov iværksatte i et forsøg på at undgå kollapset. Det var en gentagelse af situationen i 1918-20, hvor man under indtryk af Ruslands sammenbrud og mulighederne for først tysk og siden vestallieret hjælp havde øget ambitionsniveauet fra autonomi inden for Rusland til selvstændighed. Som dengang var de fleste vestlige regeringer fra modvillige til tøvende. Heldigvis kom støtten i 1991 fra USA hurtigt, delvis på grund af effektiv lobbyvirksomhed fra emigrantgrupper. De udnyttede, at den amerikanske regering som en naturlig konsekvens af modsætningsforholdet til Sovjetunionen under den Kolde Krig aldrig havde anerkendt den sovjetiske besættelse. USA's linje blev til en vis grad også katalyseret af den klare udenrigspolitiske støtte til balterne fra de nordiske lande: Island, Danmark og Sverige.

Medens balterne således ved egen indsats opnåede selvstændighed, ved de godt, at de ikke uden hjælp kunne og kan konsolidere denne uafhængighed uden hjælp udefra. Den russiske svagheds åbne vindue ville igen blive lukket. En mere stabil situation krævede medlemskab af NATO og den i deres øjne af dette affødte og tilknyttede medlemskab af EU, og dette lykkedes kun gennem den aktive og målrettede støtte fra USA's side. Andre stater som de nordiske støttede og katalyserede igen denne proces, med uden amerikansk lederskab under først Clinton- og senere Bush- administrationerne ville 'Rusland Først' holdningerne hos alle de store europæiske lande have efterladt Baltikum ustøttet og udsat i det russiske 'Nære Udland' sammen med Ukraine, Centralasien og Sydkaukasus. Balterne ved også, at det formelle medlemskab af de to organisationer ikke afgørende har ændret Storbritanniens, Frankrigs, Tysklands og Italiens højere prioritering af hensyn til Ruslands følelser og fælles økonomiske interesser. De baltiske ledere har den opfattelse, at den eneste egentlige støtte for deres fremtidige fulde selvstændighed – deres garantimagt – er Amerikas Forenede Stater.

NATO har i Balternes øjne netop den væsentlige rolle i konsolideringen af selvstændigheden på grund af USA's central rolle i organisationen. Den aktive, kostbare og risikable baltiske deltagelse i Irak og Afghanistan ses som afgørende på grund af indsatsen her er synlig i Washington (DC). Deltagelsen er en investering i solidaritet med amerikansk politik, der om nødvendigt må ignorere europæiske synspunkter. Man må satse på, at denne investering om nødvendigt bliver tilbagebetalt ved effektiv amerikansk politisk og militær støtte i tilfælde af russisk pres. Balterne ser det som fra sandsynligt til sikkert, at alliancen uden aktivt amerikansk lederskab ville glide det sidste korte stykke til at blive en traditionel (dvs. politisk og militær ineffektiv) ramme for kollektiv sikkerhed – lig med udsatte medlemslandes usikkerhed.

Organisationens udvikling ville så blive drevet af de europæiske medlemslandes tilbøjelighed. Den tøven før aggression og appeasement efter denne, som kendetegnede det internationale system i 1930'erne ville herefter blive gentaget på Pavlovsk måde, fordi det er de vesteuropæiske politiske elites dybt indlærte natur. I deres arrogance er de ikke i stand til at erkende motiver og hensigter, der ikke er lig med deres. De håber at ændre verden gennem eftergivenhed, herunder ved ikke at antyde, at modparten ikke er ræsonnabel. Denne indgroede tendens er efter balternes opfattelse blevet klart, brutalt og pinligt demonstreret ved en hurtig undertrykkelse af både realiteterne bag den russiske annekstion af Abkhasien og Syd-Ossetien og af det forhold, at der ikke er noget, der sandsynliggør, at Rusland bliver mere endeligt tilfreds af resultatet her end Tyskland blev af annekstionen af Østrig og Sudeterland fire år tidligere. Kun de faldende olie- og gaspriser har midlertidigt punkteret det russiske ego, som drev markeringen af Georgiens placering i det 'Nære Udland'.

Europæiske NATO-landes langvarige modstand mod planer for sikringen af Baltikum mod russisk pres og eventuel aggression har i balternes øjne igen demonstreret, at vesteuropæernes naivitet er af en kategori, der anbringer dem uden for pædagogisk rækkevidde. Man kan kun stole på USA.

Frankrig har startet en politisk offensiv for at udbygge EU-Rusland-forbindelserne, der varmt støttes af Italien og Tyskland. Drevet af europæerne optrapper NATO samtidig en indsats for at etablere et formelt samarbejde med Rusland, der primært drives af behov knyttet til den snart opgivne indsats i Afghanistan. Begge ignorerer på strudsevis den fundamentalt ureformerede karakter af det russiske politiske system, stiller ingen krav og gør derigennem Vesteuropa stadig mindre relevant for baltisk og anden østeuropæisk sikkerhed. Kynisk og pessimistisk forstår balterne, at ingen vesteuropæer har viljen eller evnen til at gå i krig for at forsvare Narva, for at hindre fri transit mellem Kaliningrad og moderlandet eller for den sags skyld kæmpe for Riga mod et anakronistisk aggressivt atombevæbnet Rusland. Selv USA kan intet gøre, hvis man stilles over for et 'fait accompli'.

Derfor må Vestens støtte – og herunder Sveriges i rammen af solidaritetserklæringen – dreje sig om at skabe en afskrækkende ramme, der understreger, at det vil indebære risikoen for en ukontrolleret optrapning, hvis det sydkaukasiske spil forsøges i Nordøst-Estland eller andetsteds i Baltikum. Dvs. at man må skabe en reel gentagelse af den Kolde Krigs strategi om 'Fleksibelt Svar'. Den udnyttede på en konstruktiv måde uenigheden mellem USA og Vesteuropæerne om, hvorledes man skulle møde en sovjetisk aggression. Dette er reelt også, hvad det amerikanske øvelsesprogram med balterne efter Georgien forsøger at gøre bilateralt.

Fra den amerikansk-baltiske "Cordon and Search" øvelse "Saber Strike 2011"
i Adazi, Letland oktober 2010

På vej mod NATO blev de baltiske lande presset helt væk fra det første årtis halvhjertede forsøg på at opbygge selvforsvarsstrukturer med regulære værnepligtsbaserede styrker, der blev suppleret med en territorialforsvarsmilit af frivillige. Da der ikke længere eksisterede kup- eller invasionstrusler mod det 'gamle' NATO ville og forudsatte den afgørende rådgivning uden analyse, at det også var tilfælde for 'nye' NATOs frontlinjestater. Man kunne ikke se eller acceptere, at så gunstig var situationen ikke her. For at blive optaget i alliancen skulle de på strudsevis glemme al tvivl, stole på deres allieredes solidaritetsvilje, droppe den 'anakronistiske, umoderne' værnepligt og koncentrere sig om at opbygge de ekstremt små, uafbalancerede bidrag til ekspeditionskrigsførelse, som de økonomiske resurser muliggjorde. Et dansk, nordisk støttet, rådgivningsprojekt fra omkring 1997-98, der ville have dannet rammen for opbygningen af billige forsvarsstyrker, der også kunne levere ekspeditionskorpsbidrag, blev ignoreret og undergravet.

Meget modstræbende accepterede NATO-landene derefter, at en af virkningerne af den angelsaksisk dominerede rådgivning blev, at man måtte stationere et afvisningsberedskab med jagerfly til dækning af det baltiske luftrum på basen ved Siauliai. De resterende baltiske militære styrker blev ekstremt overadministrerede af korps af officerer, der var berøvet næsten enhver mulighed for praktisk professionel erfaring og uden en meningsfuld rolle i et mobiliseringsforsvar. Bortset fra de grupper af unge og yngre officerer, der udsendtes med enheder til de fjerne missionsområder, blev landenes kadrer reduceret til bureaukratiske Potemkin-kulisser. De var dog desværre ikke enestående i den forbindelse, som man med en smule professionel selvkritik godt ved i Danmark og Sverige.

I Baltikum, hvor man som nævnt i indledningen i stilhed mente, at det var håbløst at forsvare landet selv mod selv begrænsede russiske operationer som dem i Georgien, støttede NATO-rådgivningen reelt positionen hos den del af det politiske spektrum, der var domineret af de ex-kommunistiske kadrer, som betragtede ethvert forsøg på at opbygge selvforsvarsstyrker som både futilt og muligvis provokerende

overfor de russiske naboer. Da de var sikre på, at kun USA kunne redde dem, hvis det gik galt, har de med tilfredshed tilsluttet sig den politisk korrekte moderetning væk fra enhver territorialforsvarskapacitet. Dette valg kunne også lettere danne rammen for de senere, stadige reduktioner af forsvarsbudgetterne. De mere nationalt forsvarspositive politiske kræfter, der søgte at opbygge et symbolsk selvforsvar, som også i givet fald kunne sikre tid og rum til at sende solidaritetshjælp, blev undergravet af alliancen. Af Ruslands naboer (Hviderusland regnes militært som en del af Rusland) har kun Finland og til en vis grad også Polen haft politisk og professionel råstyrke til at ignorere det arrogante, 'transformative' modepres.

For balterne er medlemskabet af EU ekstremt vigtigt, men betydningen har intet at gøre med sikkerheden af landet og regionen på kort og mellemlangt sigt. De forventer ingen effektiv hjælp eller støtte fra EU eller i EU-rammen i tilfælde af russisk pres eller åben aggression. De kan ikke umiddelbart se solidaritetserklæringer som den svenske som andet end udslip af velklingende, indenrigspolitisk rettet varm luft.

Georgien 2008

Den baltiske sikkerhedspolitiske elite vurderer (efter min analyse helt korrekt), at dens opfattelse af situationen nøje svarer til den nuværende russiske. Både deres og russernes sikkerhedsopfattelse har sin rod i det hårde, traditionelle, geostrategiske syn på ønskeligheden indflydelsessfærer, som uden analyse eller argumentation afvises af vesteuropæiske politikere i uvidenhed eller flugt fra arven fra deres egen historie i 20. århundrede. Balterne erkender klart af nødvendighed, at indtil russerne ser landets historie i sidste århundrede i øjnene og gør op med den, som tyskerne til sidst gjorde, vil det store land forblive et akut sikkerhedsproblem for sine naboer, specielt sådanne som balterne, der historisk set var en del af det russiske imperium. Lige nu ser de, at det er det modsatte, der sker i Rusland. Historien bliver bevidst fordrejet og mobiliseret som et instrument for international misinformation og national ego-genopbygning.

Hvordan kan Sverige – og andre – hjælpe med til at undgå et Georgien-scenarie i Baltikum?

Det følger logisk af situationsbeskrivelsen overfor, at det er helt uholdbart at vente, indtil krisen eller aggressionen er en realitet. At afvente det tidspunkt vil kun gøre den uønskelige hændelse mere sandsynlig, gøre appeasement og dyb frustration sikker. Eftervirkningerne hjemme vil med rette lede til indenrigspolitiske opgør så hårde, at reaktionen på den opportunistiske udlevering af balterne efter 2. Verdenskrig vil blive betragtet som en bagatel. De svenske politikere må gøre det i et vestligt demokrati næsten utænkeligt at erkende, at andre tænker fundamentalt anderledes og derefter på forhånd indrette sig efter erkendelsen på en hypotetisk mulighed, som man efter sin natur ønsker at ignorere.

Som et udgangspunkt må alle beslutninger og handlinger bygge på og acceptere, at både balterne og russerne ser amerikanerne som den eneste væsentlige aktør i spillet. Det må således også som et udgangspunkt både erkendes, at EU er ret irrelevant og at det maximale, der kan ventes fra NATO i en krise med Rusland er at ingen andre medlemmer vetoer en optræden i allianceramme af en koalition af villige medlemslande med USA i spidsen. Det er imidlertid ikke sandsynligt at selv en sådan beslutning vil blive taget rettidigt. Tendensen til at søge neutralitet og mægle for at finde et kompromis er alt for stærk og USA's indflydelse i vesteuropæiske stormagts hovedstæder nu for begrænset til at sikre solidaritet.

Hvad kan Sverige så gøre i forlængelse af solidaritetserklæringen for at forbedre de baltiske landes sikkerhed?

Nogle muligheder:

- Lad enheder fra Flyvevåbnet rutinemæssigt øve deployering til Siauliai i Litauen samt til sydfinske og nordøstpolske flyvevåbenbaser og efterfølgende samvirkeoperationer her. Uanset om den officielle ramme er venskabsbesøg eller Search-and-Rescue, vil aktivitetsmønsteret blive bemærket af Rusland, balterne og USA. Et stabiliserende normalbillede vil være opbygget uanset mulige irriterede russiske reaktioner.

Griben-jager – fra det tjekkiske flyvevåben – over Siauliai

- Lad rutinemæssigt den svenske flåde og kystvagt fortsætte med at udbygge det snart tyve år gamle samarbejde med de baltiske mariner med udgangspunkt i baserne på Østersøkysten, i Rigabugten og i

den Finske Bugt. Uanset om samarbejdet også er åbne for polske, finske, russiske og andre mariner, vil det bidrage til det ønskelige normalbillede. Donation af NATO-kompatibelt kommunikationsudstyr samt logistisk samvirke vil forstærke signalet.

- Lad svenske arméenheder eller brigadehovedkvarterer deltage i baltisk og amerikansk-ledede øvelser i Baltikum og accepter, at de svenske bidrag 'øvelsesmæssigt' placeres under 'Operational Command' af et baltisk eller U.S. øvelsespartihovedkvarter.
- Etablér samarbejds- og udvekslingsprogrammer med U.S. Air Force, der også omfatter besøg og øvelser på svenske flyvevåbenbaser i Syd- og Midtsverige. Uanset om rammen er begrænset til venskabsbesøg og Search-and-Rescue, vil samarbejdet blive bemærket og sandsynligvis mødt med russiske protester, hvilket vil understrege, at aktiviteten virker efter hensigten.

Dette er blot de umiddelbare idéer. Enhver type af nyt bilateral svensk-polsk, svensk-finsk og intensiveret svensk-baltisk samarbejde vil bidrage. Al inddragelse af andre vestlige lande i disse typer af samarbejde vil forstærke virkningen, hvis også USA indgår.